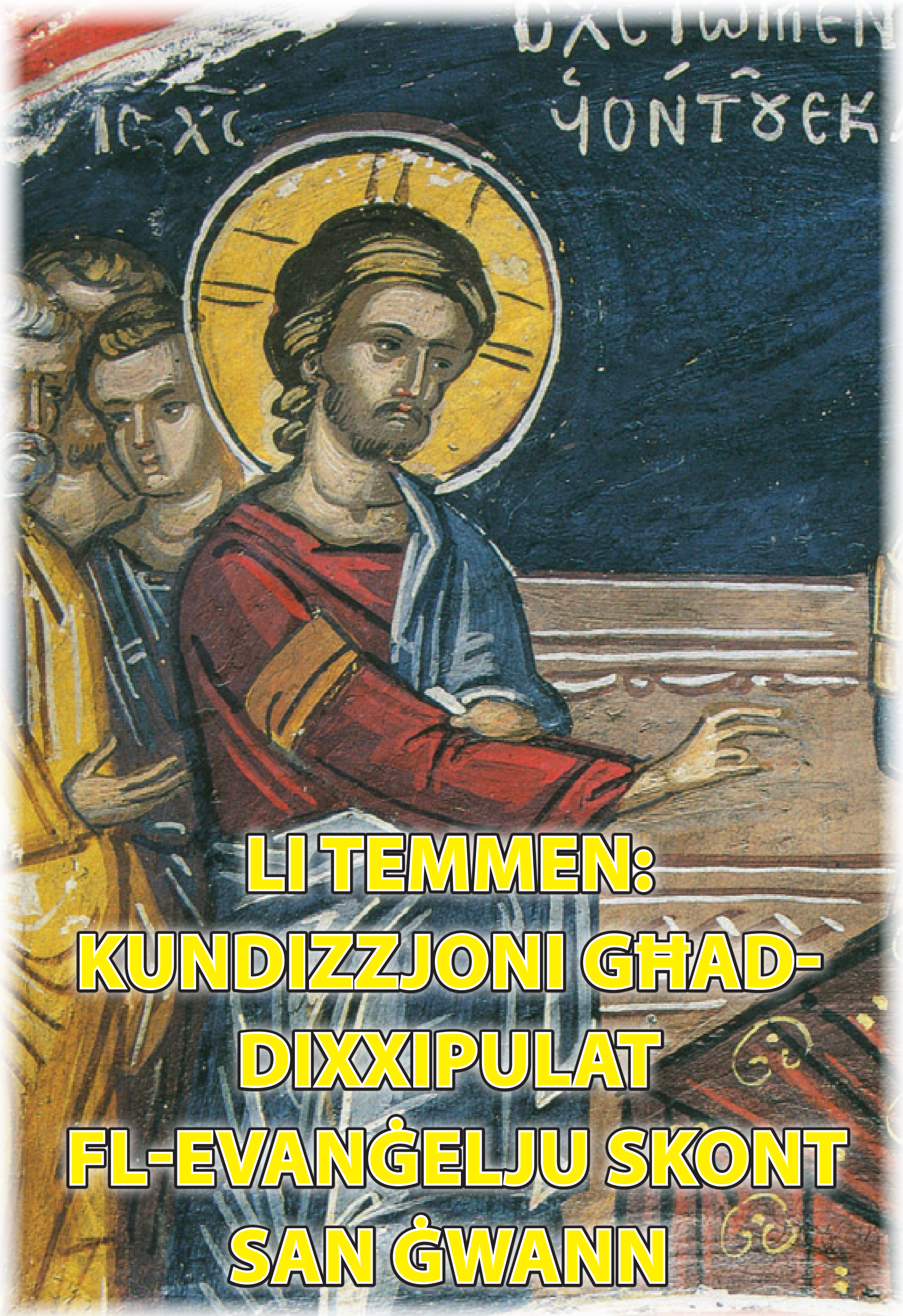

LI TEMMEN: KUNDIZZJONI GĦAD-DIXXIPULAT FL-EVANĠELJU SKONT SAN ĠWANN

Rev Prof Martin Micallef

Li temmen – bil-Grieg: *pisteuo* – huwa wieħed mill-verbi l-aktar użati fl-Evanġelju skont San Ġwann. Dan il-verb, fil-fatt jissemma 98 darba f'dan l-Evanġelju, b'differenza għall-Evanġelji Sinottiċi fejn huwa użat sitt darbiet fl-Evanġelju skont San Mattew; ħames darbiet fl-Evanġelju skont San Mark; u ħdax-il darba fl-Evanġelju skont San Luqa.[1] F'dan l-istudju sejrin nisiltu sitt testi mill-Evanġelju skont San Ġwann li fihom jissemma dan il-verb bħala kundizzjoni għad-dixxipulat.

Li temmen bħala parti mid-djalogu ta' Ġesù ma' Nikodemu (Ġw 2:23-3:21)

Il-frażi li tikkonkludi l-ewwel parti tad-djalogu bejn Ġesù u Nikodemu hija magħmula f'forma ta' kundizzjoni u f'paralleliżmu antitetiku fejn "il-ħwejjeġ tal-art" huwa murija f'kuntrast ma' "l-ħwejjeġ tas-sema," filwaqt li "min ma jemminx" hu mqiegħed f'kuntrast ma' "min jemmen." "Jekk intom ma temmnux meta nitkellem magħkom fuq il-ħwejjeġ tal-art, kif sejrin temmnu meta nkellimkom fuq il-ħwejjeġ tas-sema?"[2]

F'din il-mistoqsija magħmula minn frażi doppja kundizzjonali,[3] il-verb 'temmen' jissemma darbtejn u jenfasizza l-paralleliżmu antitetiku tal-mistoqsija. Mhux faċli nifhmu x'kien qed ifisser Ġesù bl-espressjoni "il-ħwejjeġ tal-art" u "l-ħwejjeġ tas-sema." Xi wħud iżommu li tal-ewwel tirreferi għall-elementi fiżiċi bħalma hu r-riħ jew it-twelid naturali, li fuqhom Ġesù kien diġà tkellem ma' Nikodemu, filwaqt li tat-tieni tirreferi għat-twelid ġdid li Ġesù jsemmi lil Nikodemu u li dwaru Nikodemu ma fehemx.[4]

Li temmen fil-ġrajja tal-fejqan ta' bin l-Uffiċjal (Ġw 4:46-54)

Fir-rakkont tal-fejqan ta' Bin l-Uffiċjal naqraw li meta l-Uffiċjal sema' li Ġesù mar il-Galilija, huwa mar jiltaqa' ma' Ġesù biex jitolbu jfejjaqlu lil ibnu li kien wasal biex imut.[5] Filwaqt li t-talba tal-Uffiċjal tiġi ppreżentata f'forma ta' diskors indiret, naqraw li fid-djalogu qasir li jsir, Ġesù jagħmel intervent verbali doppju. Fil-bidu ta' dan id-djalogu, Ġesù jibda b'nota ta' twissija ppreżentata f'forma ta' mistoqsija: "Jekk ma tarawx sinjali u għeġubijiet ma temmnux!"[6]

L-użu tal-verb "tara" f'din it-twissija li Ġesù jagħti lill-Uffiċjal jgħaqqad l-atteġjament tal-Uffiċjal ma' dak tal-Gallilin li lil Ġesù "laqgħuh tajjeb billi lkoll *raw* kulma kien għamel f'Ġerusalem f'jum il-festa."[7] L-istess konklużjoni niltaqgħu magħha fil-konklużjoni tal-ġrajja tat-tkattir tal-ħobż fejn naqraw: "Għalhekk dawn in-nies, meta raw dan is-sinjal li għamel Ġesù, qalu: 'Dan hu tassew il-Profea li għandu jiġi fid-dinja!' Imma meta Ġesù ntebaħ li kienu ġejjin biex jeħduh bilfors ħalli jagħmluh sultan, raġa' warrab waħdu lejn l-għoljiet."[8] B'dan il-mod nistgħu nikkonkludu, li meta l-verb "tara" jintuża bħala l-oġġett tat-terminu "sinjal," dan mhux bil-fors

Ġesù u Nikodemu

jiddeskrivi mġiba pożittiva minn dan l-Evanġelista.[9]

Il-verb "temmen" li jissemma tliet darbiet f'dan ir-rakkont, mela, ma jiddeskrivix il-fidi matura u awtentika, iżda biss l-entużjażmu reliġjuż mibni fuq fenomini straordinarji.[10] L-istess verb jintuża f'relazzjoni mal-kelma mtennija dwar is-sitwazzjoni ta' din l-iben: "Ġesù qallu: 'Mur, ibnek ħaj.' Ir-raġel *emmen* il-kelma li qallu Ġesù u telaq."[11] Huwa biss it-tielet użu ta' dan il-verb li jindika l-fidi adulta li talab Ġesù minn dan ir-raġel: "Il-missier intebah li dan kien il-ħin meta Ġesù qallu: 'Ibnek jgħix,' u *emmen* hu u l-familja kollha tiegħu."[12]

Li temmen fid-diskors li jsegwi l-miraklu tal-fejqan ta' raġel marid (Ġw 5:19-47)

Wara l-miraklu tar-raġel paralitiku,[13] u tad-diskussjoni mal-kapijiet tal-Lhud,[14] insibu diskors twil ta' Ġesù[15] li matulu huwa jitratta t-tema tal-ħidma tiegħu u tal-Missier[16] u wara dik tax-xhieda.[17] Id-diskors ikompli billi jattakka lil dawk li ma emmnux f'Ġesù.[18] F'din l-aħħar parti tad-diskors tiegħu, Ġesù jagħmel dikjarazzjoni doppja: "Jiena ġejt f'isem Missieri, u intom ma lqajtunix; jekk ħaddieħor jiġi f'ismu stess, intom tilqgħuh."[19] L-espressjoni "ġejt f'isem Missieri," tindika mhux biss l-oriġini tal-mandat tiegħu, imma wkoll l-istil li bih kellu jaħdem. Ġesù jitkellem fl-isem tal-Missier sabiex jakkredita l-missjoni tiegħu. F'dan id-dawl, nistgħu nifhmu kif huwa joħloq kuntrast bl-użu tal-espressjonijiet "ġejt f'isem Missieri" – espressjoni li tiddeskrivi il-Kristoloġija ta' dak li hu mibgħut b'mod leġittimu[20] – u "jiġi f'ismu stess," espressjoni li tiddeskrivi il-profeta falz.[21]

Ġesù jakkuża l-kapijiet għall-fatt li ma aċċettawhx, filwaqt li jibqa' juża l-verb "tilqa'" – bil-Grieg: *lambano.*[22] Din l-akkuża tintemm bit-tħabbira li ma kienx hu li ser jakkużahom, imma Mosè,[23] figura li fil-letteratura Lhudija huwa idealizzat.[24] Dan il-kliem hu segwit bis-sentenza finali: "Għax kieku kontu temmnu lil Mosè kontu temmnu lili wkoll, għax Mosè fuqi kiteb. Imma jekk intom ma temmnux dak li kitbilkom hu, kif se temmnu dak li ngħidilkom jien?"[25]

Dan ir-raġunament hu espress permezz ta' żewġ kundizzjonijiet. Fl-ewwel waħda, il-verb 'temmen' hu ripetut darbtejn: "Għax kieku kontu *temmnu* lil Mosè, kontu *temmnu* lili wkoll." Fit-tieni waħda, il-verb 'temmen' huwa ppreżentat fin-negattiv: "Imma jekk intom *ma temmnux* dak li kitbilkom hu, kif se *temmnu* dak li ngħidlkom jien?"[26] Iż-żewġ kundizzjonijiet huma magħmula f'forma simetrika: il-figura ta' Mosè hija parallela mal-kitbiet tagħhom, dik ta' Ġesù hija parallela mal-kliem tiegħu. F'kelma oħra, Ġesù jakkuża lil dawk li kienu kontrih u jurihom li kemm hu kif ukoll Mosè, kienu fuq l-istess linja, hekk kif it-tnejn li huma kienu rċevew mandat mingħand Alla.

L-affermazzjoni dwar l-Iskrittura, f'referenza għal Ġesù, mhijiex biss valutazzjoni komplessiva fuq l-attività tiegħu kif inhija reġistrata fit-tradizzjoni biblika sabiex turi l-figura tal-Midluk, imma hija wkoll riferiment preċiż għat-test mid-Dewteronomju.[27] B'dan il-mod, Ġesù juri kif il-kburija tal-kapijiet tal-Lhud, mibnija fuq il-figura ta' Mosè, kienet waħda falza. Jekk il-kapijiet ma emmnux l-Iskrittura, huwa ċar li ma kinux se jemmnu lanqas il-kliem ta' Ġesù. Kieku huma emmnu lil Mosè, kienu jemmnu wkoll lil Ġesù. Ir-raġuni għal dan hija għaliex Mosè kien kiteb fuq Ġesù.[28]

It-twemmin fid-dibattitu waqt il-festa tal-Għerejjex (Ġw 8:12-59)

Fit-tieni parti tad-dibattitu bejn Ġesù u l-kapijiet tal-Lhud waqt il-festa tal-Għerejjex,[29] wara l-polemika

fuq it-tema tax-xhieda,[30] tkompli d-diskussjoni[31] bit-tħabbira tat-tluq ta' Ġesù li tiġi interpretata bħala pjan ta' suwiċidju. Ġesù, għalhekk jagħti r-raġuni vera l-għala huma ma setgħux jimxu warajh, raġuni mogħtija f'forma ta' kundizzjoni: "Kif għedtilkom jien, intom tmutu fi dnubietkom. *Għax jekk intom ma temmnux li jiena hu*, tmutu fi dnubietkom."[32] F'din il-frażi kundizzjonali, il-verb "tmutu" – bil-Grieg: *apothnesko* – iħabbar il-mewt ta' dawk li kienu qed jisimgħuh minħabba dnubiethom. Aktar kmieni fin-narrattiva, naqraw kif meta l-Battista ppreżenta lil Ġesù, afferma: "Araw, il-Ħaruf ta' Alla li jneħħi d-dnub tad-dinja."[33] It-terminu "dnub" – bil-Grieg: *hamartia* – iservi sabiex jitkellem fuq in-nuqqas ta' twemmin f'Ġesù bħala l-mibgħut ta' Alla.[34] Din is-sitwazzjoni twassal għall-mewt minħabba n-nuqqas ta' din ir-relazzjoni fundamentali ma' Ġesù li jagħti l-ħajja, kuntrarju għad-dnub li jwassal għall-mewt.

Il-verb "tmutu" f'dan l-Evanġelju, hu mqiegħed fuq fomm Ġesù, f'rabta mal-falliment ta' nuqqas ta' fidi.[35] Ġesù, fil-fatt jafferma: "Tassew tassew ngħidilkom li min jisma' kelmti u jemmen f'min bagħatni għandu l-ħajja ta' dejjem, u ma jsirx ħaqq minnu, imma għadda mill-mewt għall-ħajja,"[36] kif ukoll: "Kull min jemmen fija, ukoll jekk imut, jgħix; u kull min jgħix u jemmen fija, dan ma jmut qatt."[37] Bil-kuntrarju ta' dan, Ġesù jgħid ukoll lill-Fariżej: "Li kieku kontu għomja, ma kontux tkunu ħatja ta' dnub, imma issa qegħdin tgħidu, 'Aħna naraw.' Mela d-dnub tagħkom għadu fuqkom."[38]

It-tieni parti ta' din id-diskussjoni fil-Kapitlu 5[39] hija magħmula minn djalogu mimli polemika li fih dawk li kienu qed jiddiskutu ma' Ġesù jintervjenu tliet darbiet biex jaffermaw l-ewwel id-dixxendenza tagħhom minn Abraham,[40] u wara minn Alla.[41] Min-naħa l-oħra, Ġesù jikxef il-maskra tal-proġett tagħhom li riedu joqtluh,[42] u jistedinhom sabiex jagħmlu l-opri ta' Abraham.[43] L-inkapaċità tagħhom li jifhmu l-linwaġġ ta' Ġesù isib tweġiba fil-fatt li huma ma tawx każ ta' kliemu.[44] Il-motivazzjoni ta' dan ir-rifjut jikkonsisti li għandhom lix-xitan bħala missierhom u li riedu jwettqu x-xewqat tiegħu.[45]

Żewġ mistoqsijiet rettoriċi jikkonkludu din is-sezzjoni: "Minn minnkom jipprova li jien għandi xi dnub? Jekk jiena ngħid il-verità, l-għala ma temmnunix?"[46] Dawn iż-żewġ mistoqsijiet huma marbuta mat-tema tal-oriġini divini ta' Ġesù, rekwiżit sabiex dawk li kienu qed jiġu akkużati jisimgħu kliemu: "Hu għalhekk li intom ma tisimgħux, għax m'intomx minn Alla."[47] Ġesù hawnhekk jippreżenta ipotesi doppja marbuta mal-missjoni tiegħu: jew li huma jibqgħu jgħidu li huwa midneb jew inkella jaċċettaw li huwa bniedem li jgħid il-"verità" – bil-Grieg: *aletheia* – kelma li tintuża spiss f'dan l-Evanġelju[48] u li fid-dinja reliġjuża antika tikkorrispondi għal Alla.

It-tema tas-"smigħ," tema tradizzjonali fil-letteratura tat-Testment il-Qadim, hija wkoll użata spiss fit-teoloġija ta' dan l-Evanġelju.[49] Dan l-atteġġjament, li fit-tradizzjoni biblika jiddistingwi lil dawk li jemmnu, jitqiegħed f'kuntrast man-nuqqas ta' smigħ tal-kelma ta' Ġesù. Bħala konsegwenza għal dan, wieħed ma jasalx biex jifhem l-oriġini divini ta' Ġesù u allura t-tifsira tal-messaġġ u l-missjoni tiegħu. Il-premessa li Ġesù hu dak li jgħid il-verità għandha mela, bħala konsegwenza, l-fidi li hija d-don li jirċevuh biss dawk li ġejjin minn Alla.

It-twemmin fil-qawmien ta' Lazzru (11:1-54)

Fl-aħħar parti tar-rakkont tal-qawmien ta' Lazzru, naqraw li meta Ġesù wasal ħdejn il-qabar ta ordni biex ineħħu l-ġebla tal-qabar. Marta, iżda toġġezzjona minħabba l-istat jintenn tal-katavru ta' ħuha.[50] Id-djologu qasir jagħlaq b'mistoqsija negattiva li fiha Ġesù jqiegħed il-fidi bħala

kundizzjoni sabiex wieħed jara l-glorja ta' Alla: "Qalilha Ġesù: 'Ma għedtlikx li jekk inti temmen, tara l-glorja ta' Alla?'"[51] F'dan il-kliem jidher li Ġesù kien qed jirreferi għal dak li huwa kien diġà qal lil Marta, għalkemm fil-verità huwa ma kienx uża dan l-istess kliem imma: "Jiena hu l-qawmien u l-ħajja. Kull min jemmen fija, ukoll jekk imut, jgħix."[52]

Il-verb "tara" – bil-Grieg: *opaw* – bħala parti mill-mistoqsija ta' Ġesù lil Marta – "Ma għedtlikx li jekk inti temmen, *tara* l-glorja ta' Alla?" – jagħmel referenza għall-esperjenza tal-fidi fil-vokabularju ta' dan l-Evanġelista.[53] Aktar minn hekk, is-sekwenza tal-verbi "tara" u "temmen" f'din l-istess sentenza, insibuha użata wkoll f'postijiet oħra f'dan l-istess Evanġelju sabiex turi t-triq tal-fidi. Hekk pereżempju, fil-konklużjoni tar-rakkont tal-qabar vojt, naqraw kif id-dixxiplu l-maħbub "ra u emmen,"[54] filwaqt li Tumas jafferma: "Jekk ma narax f'idejh il-marka tal-imsiemer, u ma nqegħidx sebgħi fuq il-marka tal-imsiemer u idi fuq ġenbu, jien ma nemminx."[55] Ġesù jwieġeb lil dan tal-aħħar: "Emmint għax rajtni! Henjin dawk li ma rawx u emmnu."[56]

X'rabta hemm mela bejn il-glorja u l-fidi bħala parti mil-kliem li Ġesù jgħid lil Marta: "Ma għedtlikx li jekk inti temmen, tara l-glorja ta' Alla?'" F'dawn il-kliem naraw il-kawża u l-effett: li emmen hija l-kundizzjoni biex tesperimenta l-glorja ta' Alla, f'dan il-każ, l-intervent tal-qawmien ta' Lazzru.

Temmen fil-konklużjoni tal-Ktieb tas-Sinjali (Ġw 12:37-50)

It-test li jagħlaq dak li hu magħruf bħala *Il-Ktieb tas-Sinjali* u allura l-ħajja pubblika ta' Ġesù, hu maqsum f'żewġ partijiet: Ġw 12:37-43 u Ġw 12:44-50. It-tieni parti tibda b'nota li faċilment taqbżilna: "Ġesù għolla leħnu u qal,"[57] nota li tassumi it-ton tar-rivelazzjoni jew manifestazzjoni divina.[58]

L-ewwel żewġ sentenzi huma mibnija f'paralleliżmu ma' xulxin: "Min jemmen fija .../ Min jara lili ..."[59]

Ġesù jfejjaq raġel fil-menqa ta' Betesda

Dan il-paralleliżmu għandu l-għan li joħroġ aktar il-figura ta' Ġesù u dik tal-Missier, u fl-istess ħin iqiegħed f'relazzjoni il-verb "li temmen" ma' li "tara." Kuntrarju għal dan, hawnhekk naqraw ukoll: "Min jemmen fija *jkun jemmen mhux fija imma f'min bagħatni*; u min jara lili *jkun qiegħed jara lil min bagħatni*."

Wara dan, Ġesù jagħmel użu minn frażi li tiddeskrivi l-missjoni tiegħu fid-dinja bħala missjoni ta' dawl: "Jiena huwa d-dawl li ġejt fid-dinja biex kull min jemmen fija ma jibqax fid-dlam."[60] Il-verb "ġejt" – bil-Grieg: *erkomai* – li jagħmel parti minn dan il-kliem ta' Ġesù –jindika l-preżenza tad-dawl fl-istorja, u allura jagħmel parti wkoll mill-Kristoloġija ta' dan l-Evanġelju. Dan minħabba li dan il-verb jintuża biex juri minn fejn ġie Ġesù u fejn kien sejjer Ġesù, il-*logos* inkarnat.

Konklużjoni

Dawn is-sitt testi mill-Evanġelju skont San Ġwann li ħarisna lejhom f'dan l-istudju jkomplu jgħinuna napprezzaw iċ-ċentralità tal-użu tal-verb "temmen" f'dan l-Evanġelju. Dan il-verb jintuża bħala rekwiżità għal dawk li tassew iridu jimxu wara Ġesù. Fl-istess ħin, dan l-Evanġelisa jagħmel użu minn dan l-istess verb fin-negattiv biex juri li dawk li ma ridux jemmnu, kienu qed iċaħħdu lilhom infushom mid-don tal-ħajja jew tas-salvazzjoni, marbut mal-figura ta' Ġesù, l-Iben ta' Alla, dak li ġie mingħand il-Missier.

Referenzi

1 Ara Per M. Jerumanis, Réaliser la communion avec Deiu. Croire, vivre et demeurer dans l'évangele selon S. Jean. Études Bibliques Nouvelle Série 32 (Paris: Librairie Gabalda,1996), 58-61.

2 Ġw 3:12.

3 Douglas Estes, The Questions of Jesus in John. Logic, Rhetoric and Persuasive Discourse. Biblical International Series 115 (Leiden: Brill, 2013), 89-97, jistudja l-forom varji ta' mistoqsijiet li nsibu fl-Evanġelju skont San Ġwann, inkluż din li nsibu fi Ġw 3:12. Ara wkoll, Lorenzo Fiori, Le domande del Vangelo di Giovanni. Analisi narrativa delle questioni presenti in Gv 1-12. Studi e Ricerche - Sezione biblica (Assisi: Cittadella, 2013), 167-210.

4 Ara Santi Grasso, Il Vangelo di Giovanni: Commento esegetico e teologico (Roma: Città Nuova, 2008), 158-159. Għall-eżempji oħra mill-Bibbja fuq dan l-istess ħsieb, ara Craig, S. Keener, The Gospel of John: A Commentary (Grand Rapids/MI: Baker Academy, 2003): 1:559-560.

5 Ara Ġw 4:47.

6 Ġw 4:48. Il-kelma "sinjali" – bil-Grieg: semeia – tintuża daqs għaxar darbiet f'dan l-Evanġelju. Ara Ġw 2:11.23; 4:48.54; 6:2.14.26; 12:18.37; 20:30. Sebgħa minn dawn l-okkażjonijiet, il-kelma "sinjali" hija mqegħda fuq fomm xi personaġġ: tal-'Lhud' (Ġw 2:18); ta' Nikodemu (Ġw 3:2); tal-folla (Ġw 6:30; 7:31); tal-Fariżej (Ġw 9:16); tal-kotra (Ġw 10:41); tal-Qassisin il-Kbar u l-Fariżej (Ġw 11:47). Din il-kelma tiddeskrivi l-azzjonijiet magħmula minn Ġesù fl-ewwel parti tal-Evanġelju, jiġifieri mill-Kapitlu 1 sa 12. Ara Gilbert Van Belle, The Signs Source in the Fourth Gospel. Historical Survey and Critical Evaluation of the Semeia Hypothesis. Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 116 (Leuven: Peeters, 1994). Ħafna drabi, dawn is-sinjali huma interpertati b'mod superfiċjali (ara Ġw 4:48; 6:14.30; 7:31; 10:41; 11:47; 12:18.37), filwaqt li s-sinjali li bihom Ġesù kien qed jirrivela lilu nnifsu, kienu jitolbu sforz biex jiġu interpretati fuq livell ieħor, jiġifieri f'rabta mal-missjoni

tiegħu bħala l-Mibgħut tal-Missier. F'kelma oħra, dawn il-mirakli jew sinjali ma kellhomx iwasslu sempliċiment għall-mistoqsija ta' "x'ġara?" daqskemm "x'ifissru?"

7 Ġw 4:45.

8 Ġw 6:14-15.

9 Ġw 20:29. Li temmen f'rabta mas-sinjali insibuha wkoll fi Ġw 2:23; 4:48.53; 6:30; 7:31; 10:41-42; 11:47-48; 12:37; 20:30-31. Xi wħud mill-istudjużi jżommu li l-awtur ta' dan l-Evanġelju imaqdar il-fidi mibnija fuq is-sinjali (ara Ġw 2:23-25; 20:29) għaliex il-fidi vera trid tkun mibnija fuq il-kelma. Ara Francis Grob, Faire l'oevre de Deiu. Christologie et éthique dans l'Évangile de Jean. Etudes d'Histoire et de Philosophie Religieuses 68 (Paris: P.U.F. 1986), 50-55. Studjużi oħra iżda jargumentaw li meta nqisu dak li naqraw fi Ġw 20:30-31, is-sinjali jwasslu għall-fidi. Ara Udo Schnelle, Antidocetic Christology in the Gospel of Jhon. An Investigation of the Place of the Fourth Gospel in the Johannine School (Minneapolis: Fortress, 1992),164. Craig Koester, "Hearing, Seeing and Believing in the Gospel of John," Biblica 70 (1989): 327-348, jargumenta li biex nifhmu r-rabta bejn is-sinjali u l-fidi rridu nqisu x'tgħid in-narrattiva dwar ir-relazzjoni ta' diversi personaġġi li jissemmew f'dan l-Evanġelju.

10 Ara Craig R. Koester, "Jesus' Resurrection, the Signs, and the Dynamics of Faith in the Gospel of John," in The Resurrection of Jesus in the Gospel of John, eds Craig R. Koester and Reimund Bieringer. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 229 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2008), 58-59, jinnota li filwaqt li fil-fejqan ta' bin l-Uffiċjal tintalab il-fidi bħala premessa għall-miraklu, fil-każ tal-fejqan tar-raġel paralitiku fi Ġw 5, dan jiġi mfejjaq mingħajr din il-premessa.

11 Ġw 4:50.

12 Ġw 4:53.

13 Ara Ġw 5:1-9.

14 Ara Ġw 5:19-18.

15 Ara żġw 5:19-47.

16 Ara Ġw 5:19-30.

17 Ara Ġw 5:31-40.

18 Ara Ġw 5:41-47.

19 Ġw 5:43.

20 Ara Ġw 8:42; 10:25.

21 Ara Dewt 18:20.22; Ġer 14:14-15; 23:25; 29:9.31.

22 Dan il-verb jagħmel parti mill-vokabularju tal-fidi ta' dan l-Evanġelju u jintuża ukoll sabiex jindika kemm dawk li laqgħu, kif kif ukoll dawk li ma laqgħuhx lil Ġesù (ara Ġw 1:12; 5:43; 13:20; 17:8), dawk li jilqgħu ix-xhieda (Ġw 3:11.32.33; 5:34), il-kelma (Ġw 12:48; 17:8), l-Ispirtu (Ġw 7:39; 20:22). L-iskema li ma tilqgħax/tilqa' hija ppreżentata diġà fil-Prologu "Ġie f'daru imma niesu ma laqgħuhx, imma lil dawk li laqgħuhx tahom is-setgħa li jsiru wlied Alla" (Ġw 1:11-12).

23 Ġw 5:45.

24 Ara Stan Harstine, Moses as a Character in the Fourth Gospel: A Study of Ancient Reading Techniques. Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 229 (London: Continuum Sheffield Academic Press, 2002), 50-53; 73-74; 161-163, jafferma li fil-Ġudaiżmu, Mosè kien sar figura leġġendarja. Il-Lhud fil-fatt, kienu jittamaw f'Mosè, hekk kif kienu jaraw fih l-interċessur kbir tagħhom. Kien Mosè li talab lill-Mulej sabiex jagħti l-maħfra, bħalma ġara fil-każ tal-għoġol tad-deheb (ara Eż 32:11-14.30-33); u f'sitwazzjonijiet oħra ta' ribelljoni (ara Num 14:19-20; 21:7).

25 Ġw 5:46-47. Il-verb "kiteb" – bil-Grieg: grapho

– kważi dejjem jintuża fl-Evanġelju skont San Ġwann f'riferiment għall-Iskrittura u anke f'rabta ma' Mosè. Ara Ġw 1:45; 2:17; 5:46; 6:31.45; 8:17; 10:34; 12:14.16; 15:25.

26 Ġw 5:47.

27 Ara Dewt 18:15.

28 Ara Ġw 5:46.

29 Ara Ġw 8:12-59.

30 Ara Ġw 8:12-20.

31 Ara Ġw 8:21-30.

32 Ġw 8:24.

33 Ġw 1:29; ara wkoll Ġw 1:36.

34 Ara Ġw 16:8-9.

35 Ara Ġw 6:49.50.58.

36 Ġw 5:24.

37 Ġw 11:25-26.

38 Ġw 9:41.

39 Ara Ġw 8:31-47.

40 Ara Ġw 8:33.39.

41 Ara Ġw 8:41.

42 Ara Ġw 8:34-38.

43 Ara Ġw 8:39-41.

44 Ara Ġw 8:43.

45 Ara Ġw 8:44.

46 Ġw 8:46.

47 Ġw8:47.

48 It-terminu "verità" insibuh użat pereżempju f'espressjonijiet bħal "il-grazzja u l-verità seħħew permezz ta' Ġesù Kristu" (Ġw 1:17); "ngħid il-verità" (Ġw 8:45.46; 16:7); "ta xhieda għall-verità" (Ġw 5:33; 18:37); "Jiena l-Verità" (Ġw 14:6); "tagħmel is-sewwa" (Ġw 3:21); "tagħrfu l-verità" (Ġw 8:32); "nixhed għall-verità" (Ġw 18:37); "tagħrfu l-verità" (Ġw 8:32); "żamm fil-verità" (Ġw 8:44); "fl-Ispirtu u l-verità" (Ġw 4:24); "l-Ispirtu tal-Verità" (Ġw 14:17; 15:26; 16:13); "iwassalkom għall-verità" (Ġw 16:13); "qaddiskom permezz tal-verità" (Ġw 17:17.19); "il-kelma tiegħek hi l-verità" (Ġw 17:17). Ara G. Segalla, "La forma cristologica della verità nella letteratura giovannea," Studia Patavina 47 (2000): 87.

49 Ara pereżempju Ġw 5:24-25.

50 Ara Ġw 11:39.

51 Ġw 11:40. Per D. Estes, The Questions of Jesus in John. Logic, Rhetoric and Persuasive Discourse. Biblical International Series 115 (Leiden, London: 2013), 152-155, jittratta din il-mistoqsija negattiva

52 Ġw 11:24.25.

53 Ara Ġw 6:30.

54 Ġw 20:8.

55 Ġw 20:25.

56 Ġw 20:29.

57 Ġw 12:44.

58 Ara Ġw 7:28.37. Fil-kumplament ta' dak li naqraw hawn, niltaqgħu mat-temi l-kbar li bnew l-ewwel parti ta' dan l-Evanġelju: bħalma hi t-tema li temmen, il-mibgħut, li tara, id-dawl, id-dinja, id-dlam, li tisma', il-kundanna, it-tħabbira, l-aħħar jum, ir-rivelazzjoni, il-kmandament, il-ħajja.

59 Ġw 12:44-45.

60 Ġw 12:46. Din id-dikjarazzjoni mhijiex ġdida f'dan l-Evanġelju, hekk kif diġà fil-Prologu, l-awtur jikkwalifika lil logos b'din ix-xbieha tad-dawl (ara Ġw 1:4), u jasserixxi li d-dawl ġie fid-dinja (ara Ġw 1:9). Fil-kumplament tan-narrativa, l-awtur ikompli jespandi fuq din it-tema tad-dawl f'rabta ma' Ġesù (ara pereżempju, Ġw 3:19-21; 8:12; 9:5; 11:9-10; 12:35-36). Din issa hija l-aħħar darba li f'dan l-Evanġelju niltaqgħu ma' dan is-simbolu tad-dawl, mhux b'kumbinazzjoni hekk kif dan it-test fil-Kapitlu 12 għandu l-għan li jiġbor fih it-temi l-kbar tal-Kristoloġija ta' dan l-Evanġelju.